

Hva sier forskningen om klimatilpasning?

Om klimasårbarhet og NORADAPT-prosjektet

Innlegg under oppstartmøte "Framtidens byer"

Nydalen 21-22. august 2008

Carlo Aall - forskningsleder

caa@vestforsk.no

BRUKARVENNLEGE IT-SYSTEM

- Brukargrensesnitt
- Informasjonsstruktur og -arkitektur
- Kravspesifikasjoner
- Semantiske teknologier

SENTER FOR GEOTURISME OG BEREKRAFTIG REISELIV

- Berekraftig reiseliv og geoturisme
- Fritidsforbruk
- IT og reiseliv

MILJØ

- Alternative drivstoff
- Berekraftig landbruk
- Berekraftig mobilitet
- Industriell økologi
- Lokal miljø- og klimapolitikk

ENDRING OG NYSKAPING

- E-handel i små og mellomstore bedrifter
- E-forvaltning og offentlig organisering
- Infrastruktur og nettverksutvikling
- Regional utvikling og næringsutvikling

OPPSLAGSTAVEL

- Påmelding - konferanse berekraftig reiseliv i Balestrand

BLOGG

- Emnekart framover
- Topic Maps 2008
- I lekta på søppel

ANDRE LENKER

- Høgskulen i Sogn og Fjordane
- Framtidsfylket
- Klimakalkulator
- Transportkalkulator
- Kompetansemekling
- IT-forum Sogn og Fj

Aktuelt

[Arkiv]

- 09.04.2008 Synlege nettsider
- 08.04.2008 Ope seminar i Balestrand om berekraftig reiseliv
- 08.04.2008 Pressemelding: Kan Noreg bli verdas første berekraftige reisemål?
- 03.04.2008 Abelia sitt standardiseringsutspel om dokumentformat
- 27.03.2008 Nasjonal politikk for å stimulere harmonisering av bruk og vern

Hva skal jeg snakke om?

- **Disposisjon av min presentasjon**

1. NORADAPT prosjektet (og KS naturskade)
2. Noen klimapolitiske refleksjoner
3. Noen teoretiske perspektiver
4. Noen praktiske eksempler

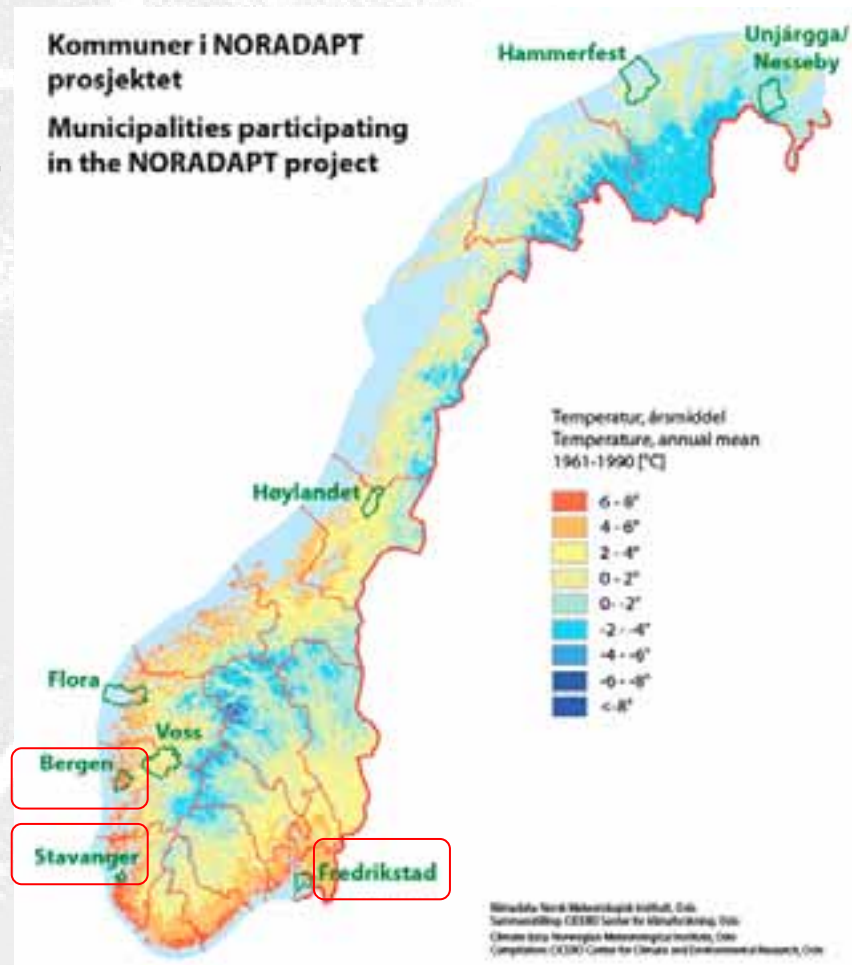
- **Formålet med min presentasjon**

- Dramatisere ...
- Operasjonalisere
- Temaet "Lokal klimasårbarhetsanalyser og lokal klimatilpasning"

1. NORADAPT prosjektet (og KS naturskade)

NORADAPT: Community Adaptation and Vulnerability in Norway

- Ett av få samfunnsfaglige prosjekter i det store forskningsprogrammet om klima (Klimaendringer og konsekvenser for Norge: NORKLIMA)
- Varighet 2007-10
- Samarbeid mellom CICERO (prosjektleder), Vestlandsforskning, Østlandsforskning og met.no
- Formål: Utforske handlingsrommet lokale myndigheter har når det gjelder å
a) analysere og b) tilpasse seg konsekvensene av klimaendringer

NORADAPT: framdriftsplan

- **2007**
 - Internasjonal kunnskapsstatus om lokale myndigheters arbeid med klimatilpasning (rapport foreligger)
 - Rekruttere kommuner
- **2008**
 - Etablere prosjektene i kommunene (statusrapport foreligger)
 - Starte arbeidet med klimasårbarhetsanalyser
- **2009**
 - Slutføre arbeidet med klimasårbarhetsanalyser
 - Starte arbeidet med å utvikle klimatilpasningsstrategier
- **2010**
 - Slutføre arbeidet med å utvikle klimatilpasningsstrategier
 - Konkludere omkring kommunenes handlingsrom
 - Vitenskapelig publisering

Forløperen til NORADAPT

- Utredning for KS-forskning ferdig sommeren 2008
- Samarbeid Vestlandsforskning (prosjektleder), Universitetet i Stavanger, NGU, Østlandsforskning, Bjerknessenteret
- Utviklet og "fortestet" samme modell for lokal klimasårbarhetsanalyse som i NORADAPT, men avgrenset til "naturskade"
- Metodisk tilnærming utviklet i samarbeid med 7 kommuner: Fredrikstad, Kristiansund, Hammerfest, Lom, Tinn, Stjørdal, Ørland

The screenshot shows the KS FOU website with a navigation bar at the top containing links like 'KS lokalt', 'Kalender', 'Om KS', 'Kontakt oss', 'Nyhetsside', and 'Presse'. Below the navigation bar, there are tabs for 'ARBEIDSGIVERHJELPEN', 'HÅNDELETSINGEN', and 'HJELPETJENESTEN'. The main content area features a headline 'Storm, skred, flom og oljeutslipp - ansvar, myndighet, roller og finansiering' by Unni Helene Knudsen, dated 10.06.2008. Below this is a section titled 'Kommunene og klimautfordringene' which discusses the responsibility of municipalities for natural damage and climate adaptation. A photograph of a stormy sea is included. To the right, there is a sidebar with 'MINE KS-SIDER' (Logg inn, Registrer deg!, Hva er min KS-side?) and 'Mer om tema' (Statistikk - PAI, Kommunens økonomi, Artikkelarkiv, Idéhefter / Kortversjoner, KS FOU-rapporter). At the bottom, there are more sections like 'Ny naturskadelov' and 'Sprikende oppfatninger'.

2. Noen klimapolitiske refleksjoner

Klimatilpasning på dagsorden?

- **Nei.....?**
- **Miljøbevegelsen**
 - Søk på Naturvernforbundets hjemmeside gir **646** treff på "klima" (og det omhandler utslippstema) og **1** på "klimatilpasning"
- **Nasjonale myndigheter**
 - Den siste klimameldingen og klimaforliket omtaler klimatilpasning som en utfordring først og fremst i utviklingsland; i Norge avgrenset til avgrenser forskning
- **Hvorfor ikke?**
- **Ikke ønskelig (politisk vurdering)**
 - "Klimatilpasning er noe Bush tror man kan gjøre istedenfor å redusere utslippene"
- **Ikke nødvendig (faglig vurdering)**
 - "Effektene av klimaendringene blir små – eller til og med positive - i Norge sammenlignet med andre land, og dessuten har Norge ressurser til å omstille seg"

..og når klimatilpasning endelig kom på dagsorden var det ikke så ille likevel...?

- **Noe har likevel skjedd det siste året**
- **Holdningsendring**
 - DSBs befolkningsundersøkelse om klimaendring 2007: 71 % mener det er viktig eller svært viktig at kommunene lager en klimatilpasningsplan
- **Nasjonale tiltak**
 - Utkast til nasjonal strategi for klimatilpasning ute på høring forsommeren 2008
- **MEN hvordan er innretningen i arbeidet så langt?**
- **"Redressing"?**
 - Når så mye som 16% av kommunene oppgir at de i noen eller stor grad har laget indikatorer for klimatilpasning; hva betyr det egentlig?
- **Avgrenset fokus?**
 - Når drivkraften nasjonalt i å sette klimatilpasning på dagsorden er Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap kan det kanskje føre til et fokus avgrenset til de "dramatiske" klimaendringene?
- **Avdramatisering?**
 - I arbeidet med den nasjonale klimatilpasningsstrategien har det vært et premiss at det ikke er behov for nye institusjoner eller institusjonelle endringer – er det et premiss som gjenspeiler en rimelig vurdering av størrelsen i utfordringene?

Høna eller egget.....

- **"Hvis dere tror klimautfordringen er så alvorlig og vi har så kort tid på oss, hvorfor gjør dere da ikke noe virkelig stort"?**
 - Innlegg fra en Frp-representant under en klimadebatt på TV2, vinteren 2008
- **En problematisering som underbygges av holdningsundersøkelser – som tyder på at:**
 1. Folk har kunnskap om klimaproblemet
 2. Men folk tror ikke helt på alvor i situasjonen
 3. Fordi de samtidig registrerer – som Frp – at det ikke blir gjort noe "stort"
- **Er vi dermed fanget i en gordisk knute:**
 - Politikerne tørr ikke vedta mer dramatiske klimatiltak fordi de tror det ikke er oppslutning om slike tiltak i befolkningen
 - Folk tror ikke på spådommene om dramatiske konsekvenser av klimaendringene fordi politikerne ikke tørr vedta mer dramatiske klimatiltak
- **Den eneste utgangen på dette dilemmaet er kanskje derfor følgende paradoksale situasjon:**
 - for å få økt oppslutning om dramatiske klimatiltak så er det kanskje ikke mer kunnskap som er nødvendig, men nettopp det at beslutningstakere må vedta de samme dramatiske klimatiltakene

3. Noen teoretiske perspektiver

Begrepsforståelse: hva betyr egentlig klimatilpasning?

- **Tåle skade**

- Å "stå sette seg" ifht klimaendringen

- **Reparere skade**

- Å styrke gjenoppbygging etter skade har skjedd

Tradisjonelt fokus på klimatilpasning

- **Redusere skade**

- Å styrke beredskapen

- **Forebygge skade**

- Å redusere eksponeringen for skade gjennom "omlokalisering", "foresterking" osv

- **Hindre påvirkning**

- Å redusere utslipp av klimagasser

Utslippsreducerende klimapolitikk

- **Hindre eksponering**

- Å endre de prosessene som gjør samfunnet mer skadelig for klimapåvirkning

Behov for et utvidet tilpasningsperspektiv

Årsaks- og virkningsinnretning i klimaarbeidet

årsak

virkning

Gjøre noe med utslippene

..som har store utslipp

..rense utslipp

..karbon-binding

Redusere

Endre

Tåle

Et sentralt poeng i Brundtlandrapporten var behovet for å gå over fra en effekt- til en årsaksorientert miljøpolitikk

Fokus i dag

klimaendringer

Redusere aktiviteter

Endre aktiviteter

Tåle (klimaendringer)

Eks skaper mobilitet, globalisering, økonomisk liberalisering, New Public Management, sentralisering osv mer eller mindre klimasårbarhet?

..som er klimasårbare

..gjøre mer robust

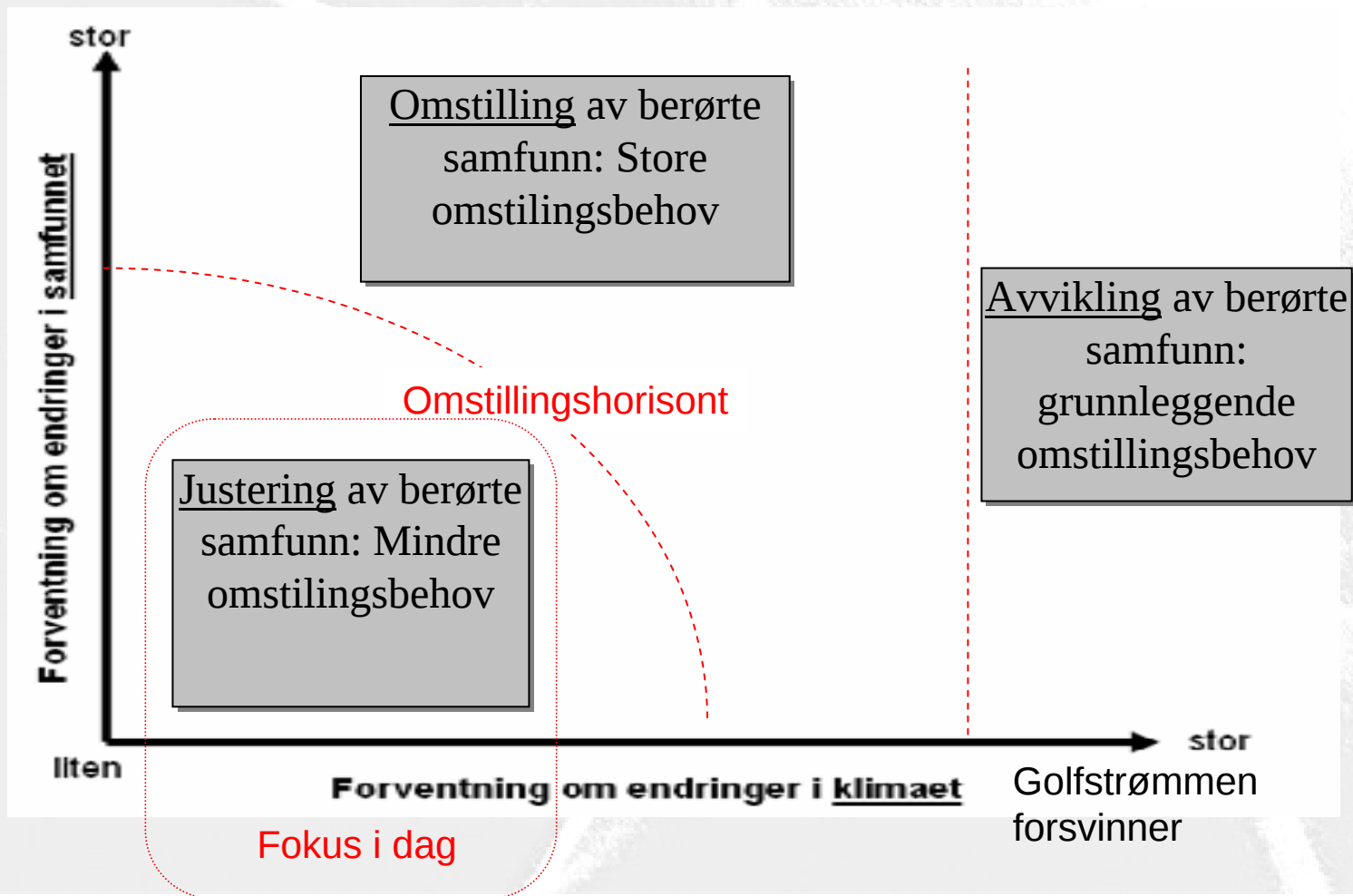
..sikre og erstatte

Forholde seg til klimaendringene

Forestillinger om omstillingsbehov

Post carbon society

Lavutslipps-samfunnet (i hovedsak gjennom "teknologisk fix")

Er norske kommuner innenfor eller utenfor omstillingshorisonten?

Faktorer som kan dra norske kommuner "over "omstillingshorisonten"

Endringstema	Konsekvens
Samfunnsendringer	
• Utslipp av klimagasser	+ De siste 5 årene har globale klimagassutslipp vært på linje med eller over de mest ekstreme IPCC-scenariene
• Samfunnets mobilitet	+ Både person- og godstransport øker i Norge og globalt. Personmobilitet i Norge +50%; godstransport på vei + 100%.
• Vedlikehold av infrastruktur	+ Økende etterslep. Eks vedlikehold av kommunale bygg 50-65% av anbefalt nivå i dag
• Utbyggingsmønster	+ Nasjonal sentralisering og økt press på arealer nær vannkant og dyrka mark
Klimaendringer	
• Samspilleffekt K-syklus	+ Dagens modeller er statiske. Dynamiske modeller antyder økte klimaendringer.
• Ekstremvind	+/- Dagens modeller klarer ikke å framskrive ekstremvind. Når framskrivingene er bedre kan det i prinsippet slå "begge veier".
• Grønlandsisen	+ Fare for at isen smelter? Vil i tilfelle gi havnivåstigning i en helt annen skala enn dagens framskrivinger tilsier.
• Havisen i nord	+ Allerede i ferd med å "forsvinne". Konsekvens ukjent – men vil trolig bli store både globalt og regionalt.

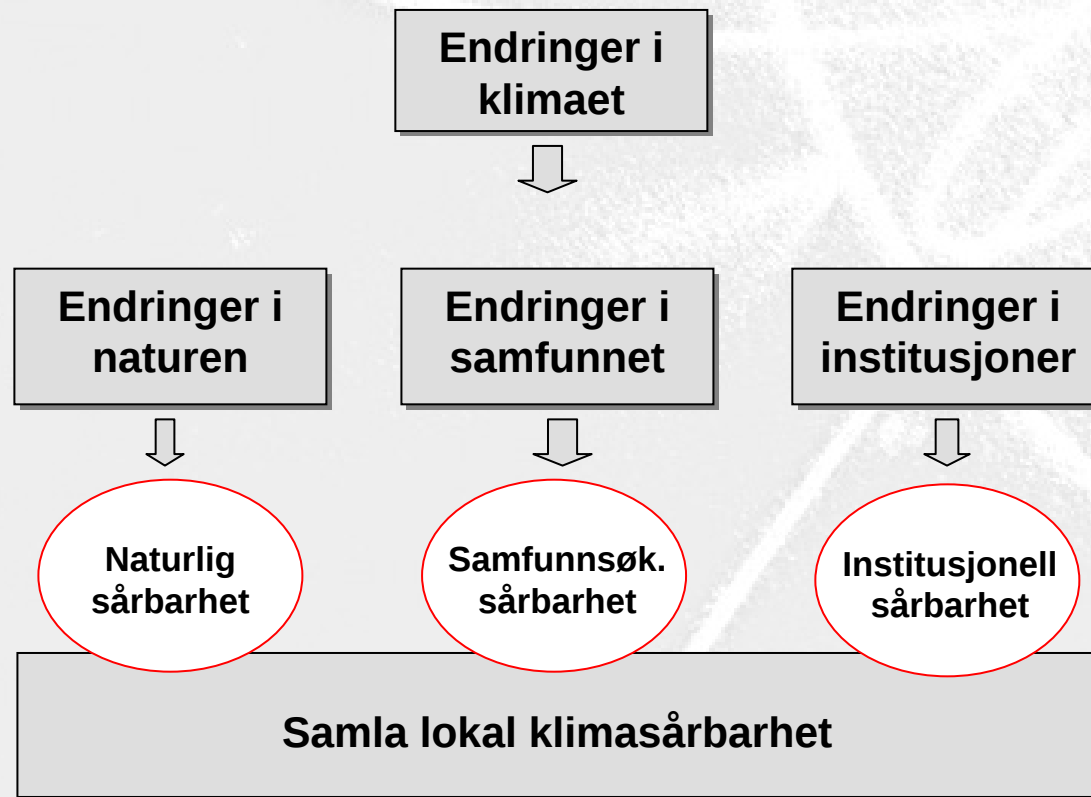
Hva bør kommunene tilpasse seg til?

		Relevans i forhold til klimasårbarhet	
		Direkte virkning	Indirekte virkninger
Hvor er endringene	Klima	Klimaendringer lokalt → konsekvenser lokalt i natur og samfunn (eks havnivåstigning)	Klimaendringer andre steder → samfunnsendringer andre steder → konsekvenser lokalt (eks klimalyklringer)
	Samfunn	Klimatiltak → konsekvenser lokalt (eks klimaavgifter)	Samfunnsendringer andre steder som gjør samfunnet mer sårbar overfor klima → konsekvenser lokalt (eks høyere energipriser)

- Endringer av klimaet lokalt
- "Forplantning" av konsekvenser av klimaendringer andre steder
- Klimapolitiske virkemidler
- Høyere energipriser pga "peak oil"
- Samfunnsendringer som kan gjøre klimaet mer sårbar
- Et langsiktig mål om "post carbon society"

4. Noen praktiske eksempler

Forslag til modell: tre kategorier av lokal klimasårbarhet

Eksempel på vurdering av samlet klimasårbarhet

Naturlig sårbarhet

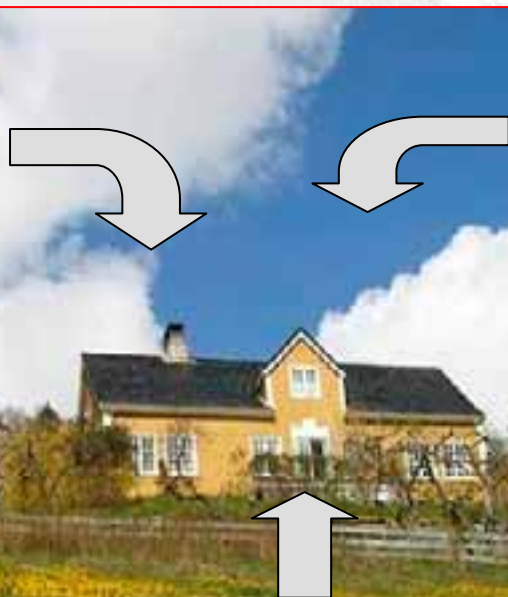
Mer slagregn med
økt risiko for råde
Høyere stormflo
med påfølgende
vannskader

Institusjonell sårbarhet

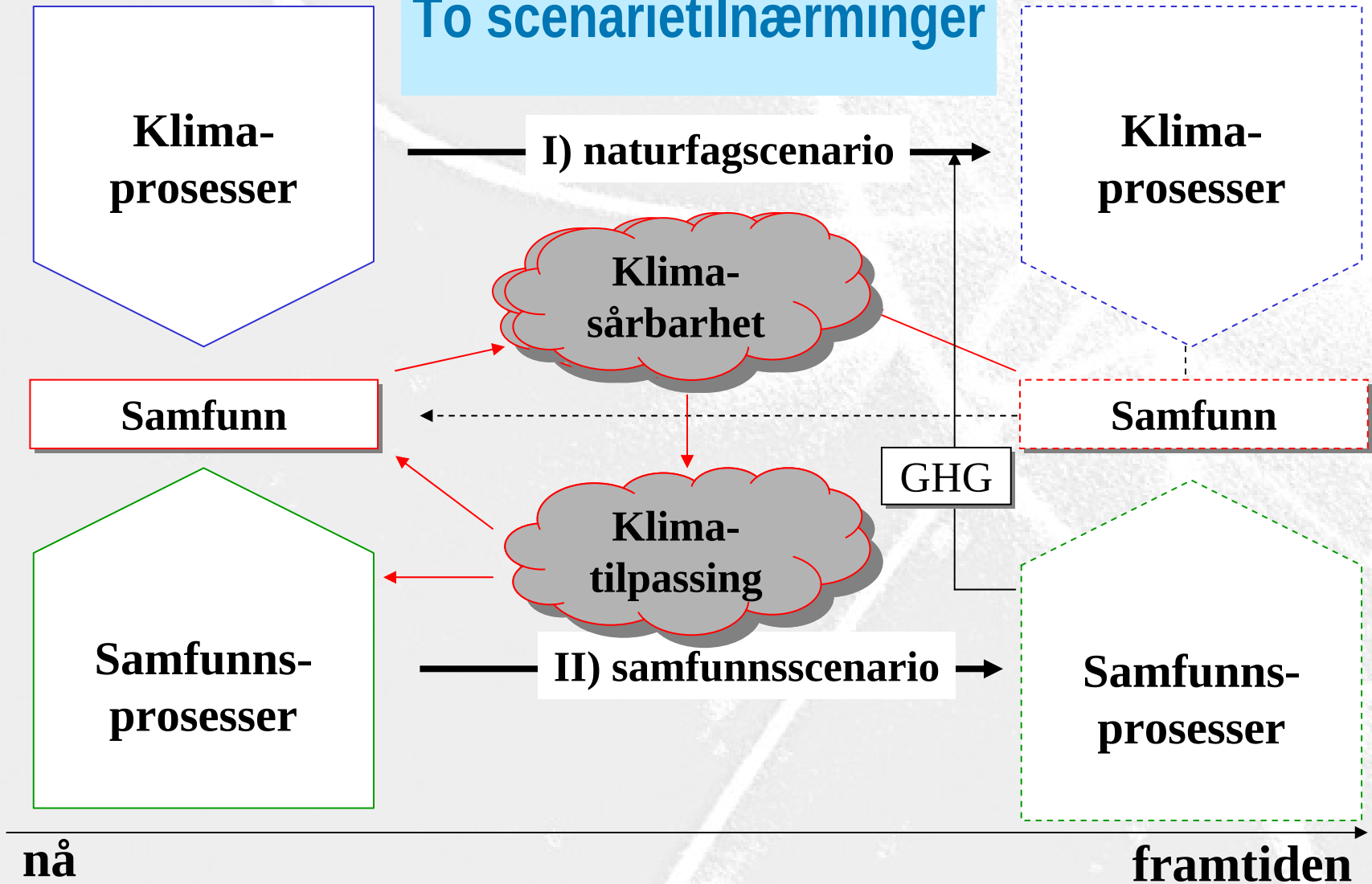
Svakere bygningskontroll
Svakere oppfølging av
arealplaner
Redusert vedlikehold av
byggesaksarkiv
Dårligere kunnskap om
lokale klimaforhold i
byggesektoren

Samfunnsøkonomisk sårbarhet

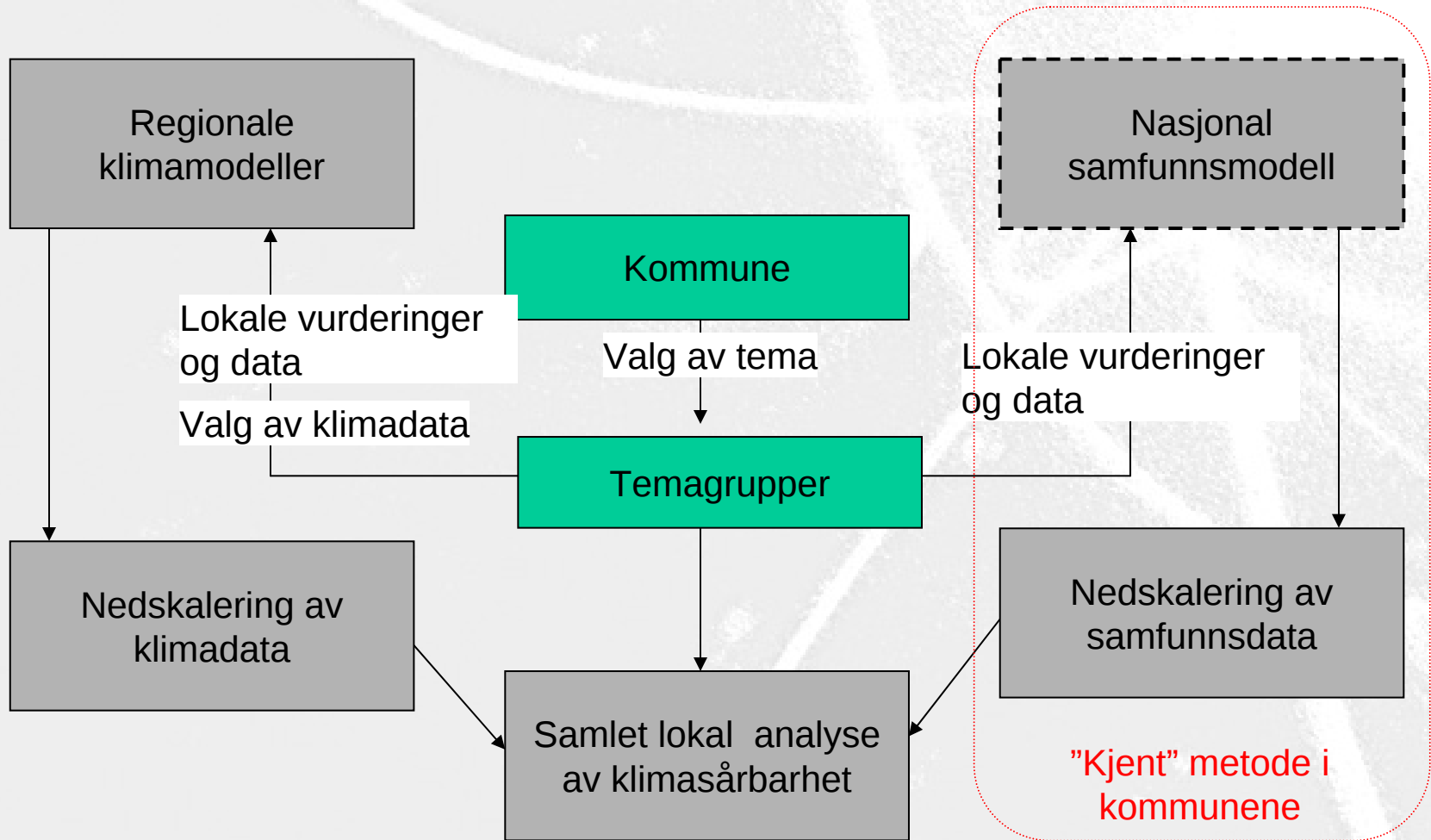
Endret sammensetting av bygningsmassen
Endret lokalisering av boliger

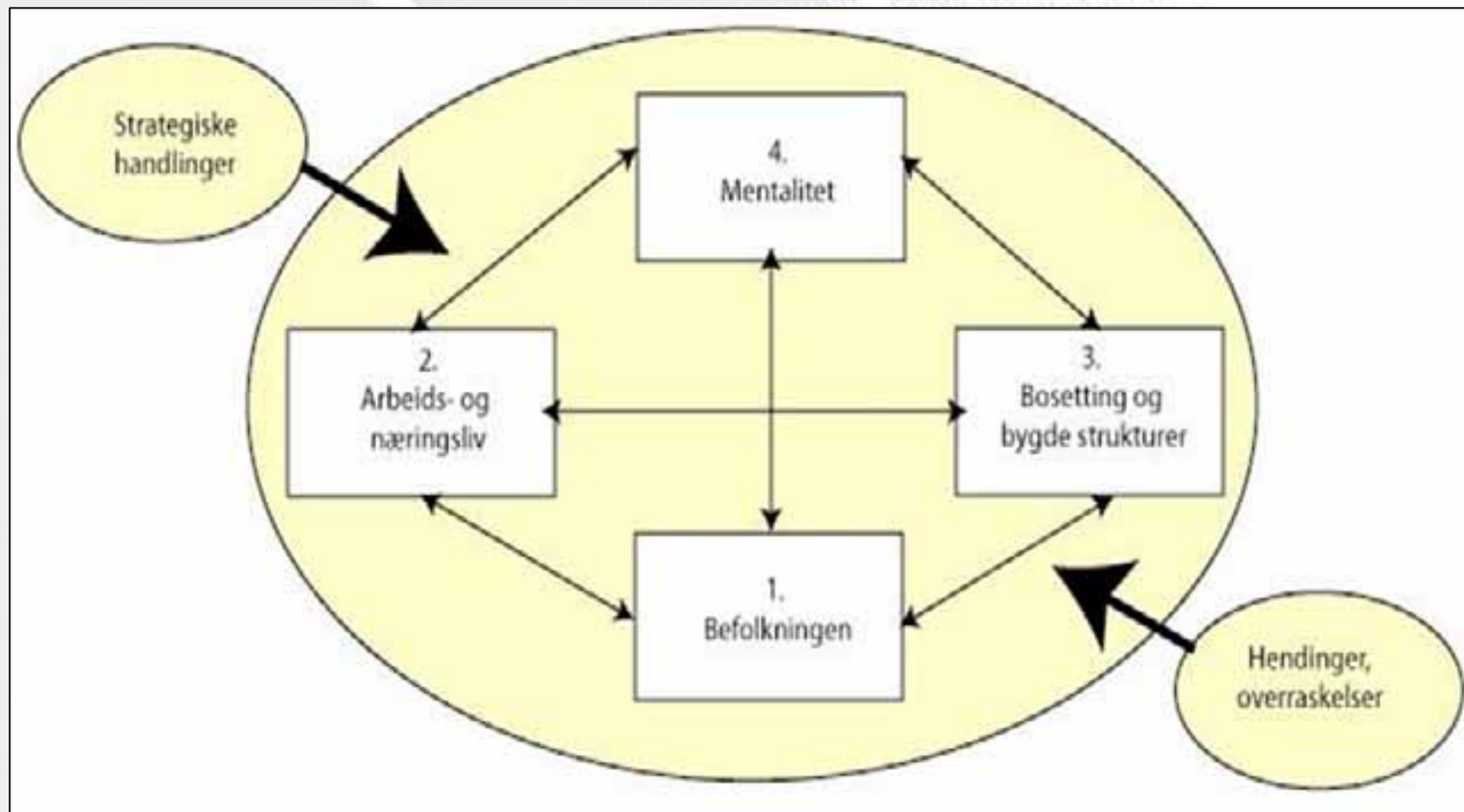
To scenarietilnærminger

Modellering av lokal klimasårbarhet

Generell modell for samfunnsscenarioene

Befolkningsframskriving en nøkkelfaktor

- **Scenarioet er *basert på* demografien:**
 - Fødselstilbøyelighet
 - Levealder
 - Flytting
 - Innvandring
- **Modelleringen**
 - Tall hentet fra SSB sitt innvandringsregnskap!
 - Kjøringer og nedskaleringer for 2025 (kommune) og 2060 (region)
- **Demografien ”bestemmer”.....**
 - Dimensjonerer næringsaktivitet
 - Er rammen for bygde strukturer (hus, infrastruktur)
 - Er førende for mentaliteten

Nasjonalt nivå

- **Samfunnsøkonomiske sårbarheten øker**

- Ekstrem vekststyrke i mobiliteten (flymobilitet til utlandet har økt med 500% siste 20 år!)
- Nasjonal sentralisering – ikke bare desentralisert sentralisering – som øker utbyggingspresset i allerede sårbare områder
- Økt utbygging ved vannkanten (urban sjøfront....)
- Fortsatt nedbygging av landbruket - kan gi tap av kunnskap om lokale naturforhold som kan være viktig for å forebygge naturskade
- Økende vedlikeholdsetterslep i offentlig infrastruktur
- Økt globalisert verden – ”alt henger sammen med alt”....

- **Institusjonell sårbarhet øker**

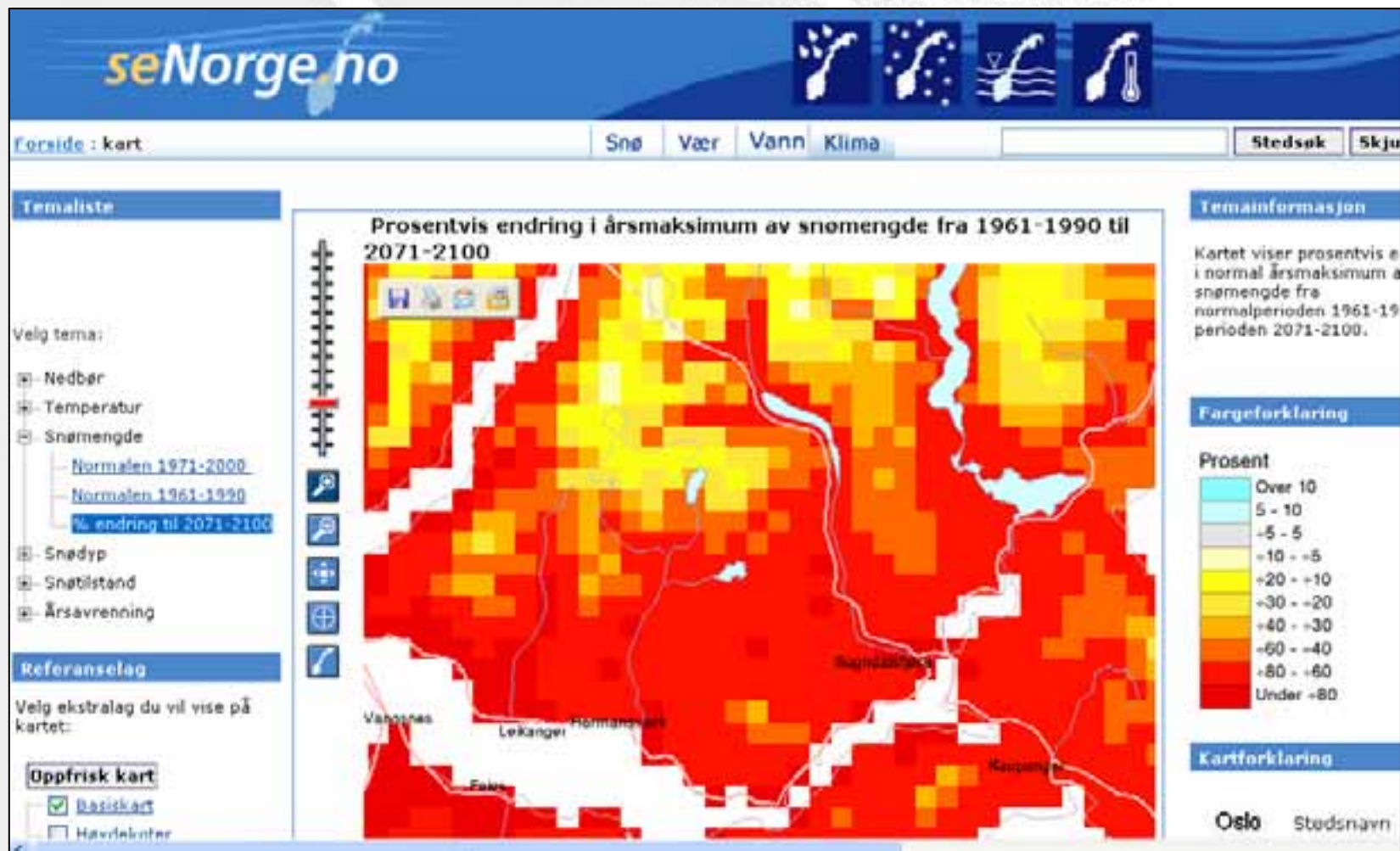
- Eldre-eksplosjonen – sterkt økende ressursbehov til eldreomsorg
- Økt innvandring – klarer vi integrering av 25% innvandrerbefolkning?
- ”Peak oil” – de harde trettiåra igjen?
- Nedbygging av miljøkompetansen i kommunene

Eksempel på nedskalering av samfunnsdata

Hammerfest	2005	2025	2025		Endring Hammerfest		Endring Norge	
			Andel	Indeks absolutt	relativt			
Aldersfordeling:								
0-20	2 428	2 211	22	0,9	-217	-9 %	1 %	
20-66	5 840	6 218	62	1,0	378	6 %	11 %	
67-80	682	1 241	12	1,0	559	82 %	63 %	
80+	311	425	4,2	0,9	114	37 %	16 %	
Etnisitet:								
Nordmenn	8 724	9 245	92	1,0	521	6 %	14 %	
Innvandrere	537	850	8,4	1,1	313	58 %	8 %	
Bosetting:								
Tettsted	8 523	8 745	Hammerfest					
Spredt	738	1 350						
Befolkning	9 261	10 095	Næringer:					
Yrkesbefolkning	5 327	5 661	Jordbruk, skogbruk og fiske					

Hammerfest	2005	2025	2025		Endring Hammerfest		Endring
			Andel	Indeks	absolutt	relativt	Norge
Næringer:							
Jordbruk, skogbruk og fiske	215	202	3,6	1,4	-13	-6 %	-16 %
Industri og gassutvinning	487	438	7,7	0,8	-49	-10 %	-12 %
Kraft- og vannforsyning	65	78	1,4	2,5	13	20 %	-5 %
Bygg og anlegg	460	506	8,9	1,4	46	10 %	-1 %
Varehandel, hotell og restaurant	933	932	17	0,9	-1	0 %	8 %
Samferdsel	468	438	7,7	1,3	-30	-6 %	-3 %
Finans og forretningsmessig tjenesteyt.	528	662	12	0,7	134	25 %	36 %
Øvrig privat tjenesteyting	161	159	2,8	0,3	-2	-1 %	23 %
Offentlig sektor	2 010	2 246	40	1,3	236	12 %	15 %
Sum	5 327	5 661	100	1,0	334	6 %	11 %

Eksempler på nedskalering av klimadata

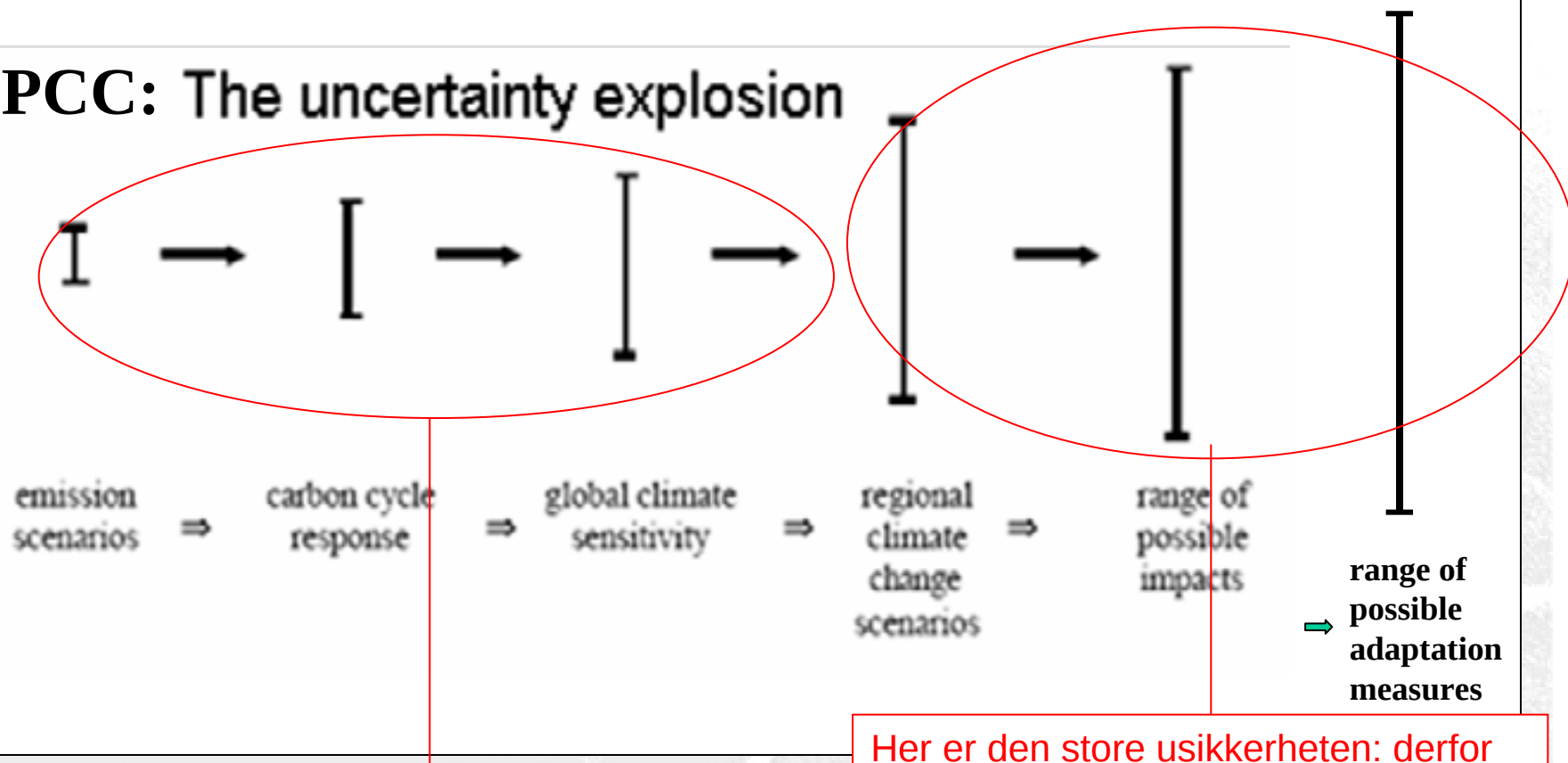
	Naturlig sårbarhet	
Samfunnsmessig sårbarhet:	Skred - Korte vintre kan gi færre snøskred, men med klart forbehold på grunn av uklare vindframskrivninger - Økt hyppighet av sørpeskred som følge av mildere vintre	Stormflo - Høyere havnivå og noe økt stormaktivitet kan gi en moderat økning av stormfloskader - Modelldataene viser kun liten øking i havnivå og stormflonivå, men det er grunn til å ta høyde for "worst case" som følge av evt. hurtigere nedsmelting av polisene
Befolkning - Befolkningsvekst delvis pga innvandring - Stor eldre befolkning	Kan befolkningsvekst føre til press i retning av å bygge på skredfarlig areal?	Kan befolkningsvekst føre til press i retning av å bygge på stormfloutsatt areal?
	Kan den voksende eldre befolkningen bli en belastning for kommuneøkonomien og føre til mindre ressurser til bla sikring mot naturskade?	
Arbeids- og næringsliv - Stabilitet i primærnæringer. Mye eksport - Inntektene i oljen fallende og liten sysselsetting, men har gitt store inntekter til nå - Liten økning i andre næringer	Kan stabiliteten i primærnæringene sikre kunnskap om lokale naturforhold som kan sikre blant annet bedre arealbruk i kommunen?	Er det sannsynlig at det blir bygd flere næringsbygg nær sjøen som kan bli sårbare for stormflo?
Bosetting og bygde strukturer - Byfornyelse, utskifting av eldre bebyggelse fra BSR - Endret bykarakter: mer kultur, flere attraksjoner. Promenade langs sjøen		Er det sannsynlig at det blir bygd flere boliger og offentlige kulturbygg nær sjøen - som igjen kan bli sårbare for stormflo?
	Kan et økt fokus på kultur og turisme føre til en nedprioritering av andre satsingsområder i kommunen som f. eks naturskadearbeidet?	
Mentalitet - "Den tredje alder" lengre - Individualisme og konsumorientering - Endret bykarakter pga. gassrikdommen - Problemer med å henge med i globaliseringen av næringslivet	Kan forventning om regularitet og normalitet i samferdsel øke faren for at veier holdes åpne i perioder med økt skredfare? Kan ønsket om å utvikle Hammerfest som kultur og turistby føre til utbygging i de allerede skredutsatte områdene i sentrum av byen?	Kan velstandsøkning og konsumorientering komme til å utfordre det kommunale plansystemet, f. eks i forhold til bygging på sjønære arealer?

Eksempel på lokale konklusjoner Hammerfest (forts.)

- **Liten institusjonell sårbarhet når det gjelder tørrsnøskred**
 - Stor lokal kunnskap og etablerte rutiner og prosedyrer
 - Lokale retningslinjer for bygging i skredutsatte områder
 - Rutiner for å holde kommunen løpende oppdatert på hvem som bor i bygninger innenfor rasutsatte områder
 - Rutiner for løpende vurdering av skredfare
 - Hyppige katastrofeøvelser
 - Langsiktig plan for sikringstiltak
- **Stor institusjonell sårbarhet når det gjelder sørpeskred**
 - Liten lokal kunnskap og ingen rutiner eller prosedyrer
 - Ser ut til å kunne komme på andre steder og til andre tider enn de "tradisjonelle" tørrsnøskredene
 - "Mer tørrsnøskred kan vi håndtere, men får vi mer sørpeskred vet vi ikke hva vi skal gjøre. Det er en risiko vi ikke har kunnskap om og ikke vet hvordan vi skal forholde oss til"
- **MEN dette er vurderinger gjort innenfor "omstillingsfronten"**

Og siste poeng: Hvor ligger usikkerheten: i "natur" eller "samfunn"?

IPCC: The uncertainty explosion

Her har fokuset vært i usikkerhetsdebatten

Her er den store usikkerheten: derfor viktig å gå inn i sårbarhets- og tilpasningsprosesser med ærbødighet!

Praktisk rettet kunnskap

- KS naturskade
- Metodebeskrivelse
- Praktiske eksempler ("kommunerapporter")
- Ligger på www.ks.no og www.vestforsk.no